

Ks. Dariusz Lipiec

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-8890-2062

WIZYTA DUSZPASTERSKA ZWANA KOŁĘDĄ JAKO FORMA TROSKI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO O OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W PARAFII

*PASTORAL VISIT CALLED „KOŁĘDĄ” AS A FORM OF THE CATHOLIC
CHURCH’S CARE FOR PEOPLE WITH DISABILITIES
IN THE PARISH*

ABSTRACT:

The aim of this article is to present the pastoral visit, known as a „kołęda”, as a form of pastoral care for people with disabilities. „Kołęda” is the only form of pastoral care in Poland that provides the opportunity to meet with parishioners in their homes. It is sometimes called a pastoral visit to families. A significant advantage of „kołęda” is the opportunity to establish and develop pastoral dialogue with people with disabilities in their family environment. The article characterizes the phenomenon of disability in Poland. Understanding this phenomenon allows for appropriate pastoral care for such people in parishes. It then highlights the benefits of pastoral conversation with people with disabilities and their loved ones in a family setting. Visits by pastors enable them to establish relationships with new parishioners and deepen bonds with existing ones. The article formulates pastoral proposals as a result of the clergy’s stay in the homes of people with disabilities.

Artykuł ma na celu ukazanie wizyty duszpasterskiej zwanej kołędą jako sposobu pastoralnej troski o osoby z niepełnosprawnością. Kołęda jest jedyną formą duszpasterstwa w Polsce, umożliwiającą spotkanie się z parafianami w ich domach. Niekiedy nazywana bywa duszpasterskimi odwiedzinami rodzin. Istotnym walorem „kołędy” jest możliwość nawiązania i rozwijania dialogu duszpasterskiego z osobami z niepełnosprawnością w ich środowisku rodzinnym. W artykule scharakteryzowano zjawisko niepełnosprawności w Polsce. Poznanie tego zjawiska skutkuje podjęciem adekwatnej troski pastoralnej o takie osoby w parafiach. Następnie ukazane zostały walory rozmowy duszpasterskiej z osobami z niepełnosprawnością i ich bliskimi w klimacie rodzinnym. Odwiedziny duszpasterzy umożliwiają im nawiązywanie relacji z nowymi parafianami i pogłębianie więzi z dotychczasowymi. Ponadto w artykule sformułowano postulaty pastoralne jako owoc pobytu duchownych w domach ludzi z niepełnosprawnością.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, osoba z niepełnosprawnością, kolęda, wizyta duszpasterska, odwiedziny duszpasterskie rodzin

Keywords: disability, a person with a disability, Christmas call, pastoral visit, pastoral visits to families

WSTĘP

Wizyta duszpasterska zwana kolędą stanowi formę odwiedzin rodzin przez duszpasterzy. Odbywana w Polsce tradycyjnie po uroczystości Bożego Narodzenia, wywodzi się ze średniowiecza. Już wtedy proboszczowie odwiedzali swoich parafian w ich domach. Współcześnie kolęda należy do zwyczajnych obowiązków proboszcza, które powinien wypełniać osobiście lub z pomocą innych duchownych posługujących w parafii. Ma ona cztery zasadnicze cele. Pierwszy to pobłogosławienie domu i rodziny przez duszpasterza, drugim jest umocnienie więzi wierzących z parafią, a przez nią z całym Kościołem, trzecim bliższe poznanie problemów religijnych i egzystencjalnych parafian i ojcowska pomoc w ich rozwiązywaniu, a czwartym wprowadzanie lub ożywienie ducha miłości i pokoju w relacjach rodzinnych i sąsiedzkich. Realizacji celów kolędy sprzyja sposób jej odbywania.

Kolędowe spotkanie duszpasterza z rodziną przebiega w klimacie modlitewnym. Duchowny modli się o Boże błogosławieństwo dla domu i domowników, którzy wspólnie włączają się w modlitwę zaproponowaną przez księdza. Po modlitwie ma miejsce rozmowa duszpasterska ze wszystkimi członkami rodziny. Ułatwieniem dla duchownych w zachowaniu ciągłości troski duszpasterskiej o parafian jest parafialna kartoteka rodzinna. Zawiera ona informacje z lat ubiegłych dotyczące problemów egzystencjalnych rodziny i zwłaszcza jej życia religijnego¹.

Parafia jest podstawowym miejscem troski Kościoła katolickiego o ludzi z niepełnosprawnością, którzy, na miarę swych możliwości, słuchają w Kościele parafialnym słowa Bożego i przyjmują sakramenty święte. Są otaczani modlitwą wspólnoty wierzących i jej miłością. Chrześcijańska miłość wobec takich osób przejawia się w pasterskiej trosce duszpasterzy oraz w świadczeniu dobra przez wspólnotę parafialną. Tak umacnia się braterstwo inspirowane Ewangelią. Parafia realizująca swoje podstawowe funkcje nie tylko dostrzega osoby z niepełnosprawnością, ale stara się je religijnie aktywizować i włączać w dynamikę wspólnoty lokalnej i eklezjalnej².

Troska Kościoła w Polsce o osoby z niepełnosprawnością obejmowała po II wojnie światowej przede wszystkim niewidomych i słabowidzących. Z czasem

¹ Por. R. Kamiński, *Kolęda*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 384–386.

² Por. E. Robek, *Wizja parafii*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 3 (2018), s. 48–50.

zaczęło funkcjonować duszpasterstwo osób z niepełnosprawnością. Proboszczowie sporządzali ich listy aktualizowane podczas wizyty kolędowej. Duszpasterze dokładali starań, aby w ciągu całego roku objąć systematyczną troską ludzi niepełnosprawnych. Urzeczywistniano ją nade wszystko w wymiarze duchowym, udzielając im sakramentów świętych. Jeśli zachodziła taka potrzeba, starano się też pomagać materialnie³.

Refleksja na temat wizyty duszpasterskiej zwanej kolędą jako sposobu troski Kościoła katolickiego o osoby z niepełnosprawnością ma ukazać potencjał tej formy pracy pastoralnej. Co więcej, może przyczynić się do bardziej efektywnego pomagania takim osobom, aby czuły się podmiotem we wspólnocie eklezjalnej. Źródłem artykułu są publikacje odnoszące się do miejsca i roli osób z niepełnosprawnością w Kościele. Istnieją także opracowania dotyczące wizyty kolędowej, zwłaszcza jej eklezjalnego charakteru. Cel i materiał źródłowy determinują przyjęte metody badawcze. Wykorzystano elementy metody monograficznej oraz historyczno-krytycznej. Metoda analizy służy zgłębianiu zagadnień szczegółowych⁴.

Artykuł składa się z trzech części. Pierwsza poświęcona jest aktualnemu stanowi troski duszpasterstwa parafialnego o osoby z niepełnosprawnością. W drugiej zostaną przybliżone możliwości budowania relacji z osobami niepełnosprawnymi przez z troszczenie się o ich potrzeby materialne, psychologiczne i duchowe. W trzeciej będą zaproponowane formy wykorzystania kolędy jako narzędzia pomocnego w religijnej aktywizacji ludzi niepełnosprawnych.

1. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W PARAFII

Problem osób z niepełnosprawnością ma wymiar ogólnoświatowy. Jest aktualny również w Polsce. Znaczny ich odsetek stanowią ci, którzy nabyli ją wraz z wiekiem. Dotyczy to zwłaszcza niepełnosprawności ruchowej i sensorycznej. Są też młode osoby z niepełnosprawnością. Jej zaistnienie jest niejednokrotnie związane z wypadkiem lub chorobą. Istnieją także niepełnosprawni do urodzenia.

Europejskie Ankiety Badania Zdrowia (EHIS) z 2019 r. podają, że 13,0% polskich obywateli legitymuje się orzeczeniem o niepełnosprawności. Odsetek osób z niepełnosprawnością wśród mężczyzn i kobiet jest zbliżony i wynosi w odniesieniu do mężczyzn 13,1%, a kobiet 12,9%. Podobnie jest z ich miejscem zamieszkania. W miastach mieszka 13,6% osób z orzeczoną niepełnosprawnością, a wśród mieszkańców wsi jest ich 12,6%. Znaczące różnice występują w poszczególnych grupach wiekowych. W najmłodszej grupie wiekowej – do czterech lat – odsetek dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością wynosi 3,6%. Podobnie

³ Por. T. Fedorowicz, *Duszpasterstwo niewidomych. Założenia i wnioski*, Warszawa 1959 (maszynopis w archiwum Krajowego Duszpasterstwa Niewidomych w Warszawie).

⁴ Por. R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Sieciechów 2017, s. 89–95.

jest w grupie od pięciu do dziewięciu lat, mianowicie – 3,7%, natomiast od 10 do 14 lat – 5,5%, zaś w grupie młodzieży od 15 do 19 lat – 4,0%. W sumie wśród dzieci i młodzieży jest 13,2% osób z niepełnosprawnością.

Statystyki przybliżają problem osób niepełnosprawnych, ale nie odzwierciedlają jego istoty. Za procentami znajduje się wiele ludzi, którzy z różnych przyczyn są niepełnosprawni. Wskażmy jeszcze odsetki dorosłych z niepełnosprawnością. Wśród młodych dorosłych występuje 9,9% niepełnosprawnych, w przedziale wiekowym społeczeństwa polskiego od 20 do 29 lat – 4,6% osób z orzeczeniem niepełnosprawności, w przedziale od 30 do 39 lat – 5,3%, a w grupie wiekowej 40–49 lat: 7,9%.

Odsetek ludzi niepełnosprawnych zwiększa się znacząco wśród starszych osób. W grupie wiekowej od 50 do 59 lat jest już ich 15,1%, w grupie od 60 do 69 lat – 22,9%, od 70 do 79 lat – 32,5%, a w grupie 80 lat i powyżej – 52,2%. Zwiększająca się liczba osób z niepełnosprawnością w grupie powyżej 50. roku życia wiąże się zazwyczaj z osłabieniem kondycji fizycznej wynikającym ze starzenia się organizmu. Wtedy częściej występują przewlekłe choroby. Bardzo często też ludzie starsi ulegają różnym wypadkom pozostawiającym przeważnie trwałe skutki pogłębiające niepełnosprawność⁵.

Dla duszpasterstwa zwyczajnego, realizowanego w parafiach, ważne jest rozpoznanie rodzaju niepełnosprawności, jaką są obciążeni wierzący. Wpływa ono na formy i metody pracy pastoralnej z takimi ludźmi, a także na sposoby przystosowania infrastruktury kościelnej do ich potrzeb⁶.

Statystyki wskazują, że największy odsetek ludzi ze sprawnością niepełną stanowią osoby z uszkodzonym aparatem ruchowym. Jest ich 51,9% (47,1% mężczyzn i 55,5% kobiet), a osób z uszkodzonym słuchem – 14,5% (15,3% mężczyzn i 13,8% kobiet). Duży odsetek stanowią osoby z niepełnosprawnością wzrokową, bo 33,3% (27,2% – mężczyźni i 37,8% – kobiety). Niepełnosprawność intelektualna jest udziałem 1,7% osób z inną niepełnosprawnością (2,5% mężczyzn i 1,2% kobiet). Podobnie jest w przypadku schorzeń psychicznych. Ten problem dotyczy 7,0% badanych (8,0% mężczyzn i 6,2% kobiet). W badaniu uwzględniono również schorzenia przewlekłe, z których powodu wydawane są orzeczenia o niepełnosprawności. Schorzenia układu krążenia są udziałem 42,7% osób, a neurologiczne – 27,8%.

Wyniki badań nie sumują się do 100,0%, ponieważ u wielu ludzi występuje niepełnosprawność sprzężona, co oznacza więcej niż jeden rodzaj niepełnosprawności, np. łączącą się z chorobami przewlekłymi. Dostępne badania nie uwzględniły liczby takich osób ani rodzaju niepełnosprawności sprzężonej. Zostały nimi objęte jedynie osoby od 15. roku życia⁷.

⁵ Por. P. Łysoń, *Niepełnosprawność w Polsce w 2019 r. na podstawie Europejskiego Ankietowego Badania Zdrowia (EHIS)*, w: *Sytuacja osób niepełnosprawnych. Portret demograficzny, ekonomiczny i społeczny*, red. P. Łysoń, Warszawa 2023, s. 54–56.

⁶ Por. A. Bartoszek, *Niepełnosprawność osób jako wyzwanie moralne. Osoby niepełnosprawne w życiu społeczeństwa i Kościoła*, red. tenże, D. Sitko, Tarnów 2003, s. 85–89.

⁷ Por. P. Łysoń, *Niepełnosprawność w Polsce w 2019 r...*, s. 57–58.

Niepełnosprawni w życiu parafialnym to ludzie o różnym stanie cywilnym, wykształceniu czy zatrudnieniu. Badanie EHIS wykazało, że 10,2% niepełnosprawnych legitymuje się wykształceniem wyższym. W grupie osób bez niepełnosprawności odsetek ten wynosi prawie 27%. W związkach małżeńskich żyje 49,6% takich osób. Małżeństw ludzi bez niepełnosprawności jest 60,3%. Analizowane badania nie podają, czy na niższy odsetek małżonków wpłynęła niepełnosprawność zaistniała po ślubie, czy osoby niepełnosprawne miały mniejsze szanse na znalezienie współmałżonka.

Niepełnosprawność znacząco wpływa na uczestnictwo w rynku pracy. Tylko 15,6% niepełnosprawnych jest czynnych zawodowo. Wśród osób bez niepełnosprawności odsetek ten wynosi 59,4%. Bezrobotni w grupie osób z niepełnosprawnością stanowią 2,9%, a bez niepełnosprawności – 3,9%. Nie zaskakuje fakt, iż 81,5% niepełnosprawnych jest biernych zawodowo; bez niepełnosprawności to 36,4%⁸. Analizowane dane dotyczą osób od 15. roku życia, a więc uczących się, studiujących i emerytów.

Nie można mówić o dokładnym rozeznaniu odnoszącym się do zaangażowania osób z niepełnosprawnością w życie parafialne. Czasem takie osoby podejmują aktywność w liturgii. W niektórych parafiach można spotkać niepełnosprawnych ministrantów i członków scholi. Dorosłe osoby z niepełnosprawnością działają w parafialnych gremiach doradczych. Uczestniczą w parafialnych radach duszpasterskich i radach ekonomicznych. Udzielają się w parafialnych zespołach Caritas.

Z doświadczenia duszpasterzy wynika, że niepełnosprawni dość chętnie włączają się w stowarzyszenia bądź ruchy religijne, zwłaszcza we wspólnoty modlitewne, takie jak choćby kółka różańcowe. Niektórzy byli już zaangażowani przed zaistnieniem niepełnosprawności spowodowanej wypadkiem, chorobą czy starością. Natomiast relatywnie niewiele osób, które nabyły niepełnosprawność w wieku starszym, włącza się w owe wspólnoty, co jest zresztą zrozumiałe. Ich obecność w życiu parafialnym to najczęściej apostołstwo modlitwy i cierpienia. Czasem niepełnosprawność jawi się jako impuls do poszukiwania ostatecznego sensu życia. Budzi potrzebę pogłębienia duchowej egzystencji przez ożywienie życia modlitewnego i sakramentalnego. Może nawet sprzyjać zaangażowaniu się w ruchy lub stowarzyszenia religijne.

2. TWORZENIE RELACJI Z OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI PODCZAS WIZYTY DUSZPASTERSKIEJ

Podstawowym walorem wizyty kolędowej jest spotkanie z domownikami. Umożliwia ono także poznanie nowych osób. Takie momenty budują relacje. Dla duszpasterza są doświadczeniem eklezjalnego wymiaru rodziny.

⁸ Por. tamże, s. 60.

Współczesne, intensywne migracje ludności sprawiają, że liczba parafian nieustannie się zmienia. Do Polski powracają ludzie z zagranicy. Przybywają też liczni migranci. Wśród nich są katolicy, także z niepełnosprawnością. Istnieje również problem emigracji, tej małej z wioski czy miasteczka do dużych miast i centrów, gdzie można dostać pracę. Owe migracje wewnętrzne to nie tylko przemieszczanie się ludzi i osiedlanie mieszkańców wsi w miastach czy zamieszkujących miasta na wsi, ale jest to także problem odnalezienia się w nowej wspólnotie parafialnej.

Ludzie w miastach, zwłaszcza młodzi, opuszczają w poszukiwaniu większego komfortu dotychczasowe dzielnice centralne i osiedlają się w nowszych, na obrzeżach. To nie tylko zmiana miejsca zamieszkania, ale często pozostawienie osób starszych lub z niepełnosprawnością. Ten problem ma także wymiar parafialny. Położone centralnie parafie „stanowią” starsi mieszkańcy, którzy nie wyobrażają sobie zmiany miejsca zamieszkania.

Osoby niepełnosprawne, które Kościół stara się otoczyć duszpasterską troską, żyją zarówno w mieście, jak i na wsi, również w historycznych i nowych dzielnicach dużych miast. Wśród nich są ludzie dorośli, młodzież i dzieci. Każda z tych grup wiekowych osób z niepełnosprawnością ma swoje specyficzne uwarunkowania egzystencjalne, a także określone potrzeby religijne i oczekiwania dotyczące sposobów ich zaspokajania⁹.

Wizyta duszpasterska jest pastoralną szansą na to, żeby duszpasterz w swojej parafii miał dobre rozeznanie w tym problemie. Odwiedza rodziny, które cenią taką wizytę. Ich zaproszenie jest okazją do powitania domowników, dostrzeżenia osoby z niepełnosprawnością i do wspólnej modlitwy tworzącej klimat sprzyjający szczerzej rozmowie i ożywieniu relacji z duszpasterzem, którego większość parafian widzi tylko przy ołtarzu. Teraz pojawia się okazja do wymiany myśli, spostrzeżeń, a także do ewentualnego zgłoszenia duszpasterzowi własnych propozycji.

Życzliwa atmosfera kolędowa stanowi dobry klimat dla dostrzeżenia osoby z niepełnosprawnością i uwypuklenia jej ważnej roli w życiu parafii. Serdeczność i zainteresowanie mogą być dla niepełnosprawnego zachętą do przeżywania swoich ograniczeń jako ofiary na rzecz duchowego dobra całej parafii. Co więcej, „kolęda” może zmotywować osobę niepełnosprawną, zwłaszcza wtedy, gdy nie akceptuje ona swojego stanu, do zainteresowania się życiem duchowym, które, czerpiąc z Ewangelii, ukazuje ludzkie trudy jako udział w zbawczym krzyżu Jezusa Chrystusa¹⁰.

⁹ Por. A. Kiciński, *Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnością*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Rzeszów 2013, s. 546–565.

¹⁰ Por. W. Śmigiel, *Wizyta duszpasterska, zwana kolędą, jako szansa na ewangelizację osób dystansujących się od Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 14 (2013), s. 119–120.

Spotkanie kolędowe, szczególnie z nowymi parafianami z niepełnosprawnością, może stanowić wstęp do bliższego poznania ich duszpasterza oraz początek systematycznego, duchowego troszczenia się przezeń o taką osobę. Wiedząc, że w rodzinie jest niepełnosprawne dziecko, osoba w wieku młodzieńczym, dorosła bądź senior oraz znając rodzaj i stopień ich niepełnosprawności, duszpasterz potrafi adekwatnie odpowiedzieć na ich religijne potrzeby, a także skutecznie zorganizować pomoc materialną, angażując zdrowych i aktywnych członków parafii¹¹.

Religijność niepełnosprawnych parafian, podobnie jak i sprawnych podlega współczesnym przemianom społecznym. Ludzie są osaczeni ideologiami osłabiającymi ich duchowo. Człowiek nierzadko ulega trendom laicyzacyjnym. Religijność osób niepełnosprawnych ma swoją specyfikę wynikającą ze specjalnej, codziennej egzystencji. Często jest to codzienność, którą taka osoba przeżywa dzięki dobroci swoich domowników¹².

Badania empiryczne wskazują, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną odznaczają się wyższym poziomem religijności. Nie jest to wniosek nieomylny. Istnieją bowiem głęboko religijni ludzie z niepełnosprawnością ruchową lub sensoryczną. Dostrzeżono też, że poziom religijności jest wprost proporcjonalny do stopnia niepełnosprawności. Im wyższy stopień niepełnosprawności, tym większy poziom religijności.

Wystąpienie niepełnosprawności wpływa na cele życiowe i hierarchię wartości. Dla osób niepełnosprawnych bardzo ważne jest poczucie sensu życia. Ów sens gwarantuje religijność, ponieważ pozwala, wskazując na Jezusa Chrystusa, zrozumieć ograniczenia bądź przeżywane cierpienia. Osoby z niepełnosprawnością cenią życie. Podejmują rozmaite formy jego zabezpieczenia, takie jak lecznictwo czy zabiegi fizykoterapeutyczne, ale także pogłębiona motywacja, inspirowana Chrystusową nauką głoszącą, iż celem życia jest niebo. Badania potwierdzają, że istnieją zasadnicze różnice w postrzeganiu swej egzystencji przez osoby z niepełnosprawnością w kontekście religijności w porównaniu z osobami sprawnymi¹³. Owe różnice wynikają zawsze z osobistej decyzji konkretnego człowieka.

Poznanie religijności osób niepełnosprawnych oraz ich domowników umożliwia przedstawienie duszpasterskiej „oferty” odpowiadającej potrzebom i oczekiwaniom konkretnej osoby. Taką „ofertą” jest uczestnictwo w stosownych formach duszpasterstwa indywidualnego czy zaangażowanie w działalność wspólnot modlitewnych bądź apostołskich.

Wizyta kolędowa stwarza możliwość umocnienia relacji niepełnosprawnych parafian oraz ich rodzin z parafią i jej duszpasterzami. Dla osób z niepełnosprawnością aktywnie uczestniczących w życiu parafialnym odwiedziny duchownego

¹¹ Por. D. Lipiec, *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin...*, s. 418–431.

¹² Por. I. Celary, *Kształtowanie postaw duchowych i liturgicznych u dzieci niepełnosprawnych*, w: *Dialog z osobami niepełnosprawnymi*, red. Z. Brzezinka, Katowice 2004, s. 51–56.

¹³ Por. W. Janocha, *Religijność osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Studium socjologiczno-pastoralne*, Lublin 2011, s. 386–390.

są kolejnym sposobem wzmocnienia więzi między nimi. Jeśli są wyczekiwane, umożliwiają wzajemne ubogacenie się. Duszpasterz, tworząc naturalną, przyjazną atmosferę, jawi się jako dobry pasterz wspólnoty parafialnej. Rodzina, zwłaszcza z osobą niepełnosprawną, może szczerze ujawnić swoje radości i smutki, zwycięstwa i porażki, nie narażając się na bezduszne moralizowanie.

Obecność duchownego w domu parafian sprzyja budowaniu wzajemnego zaufania. Poznanie się kreuje warunki sprzyjające omówieniu spraw o charakterze osobistym, także trudniejszych, związanych z życiem w parafii. Duszpasterz powinien być gotowy odwiedzić osoby dystansujące się wobec Kościoła, ale przygotowane na wizytę koleđową. Pojawia się tutaj szansa na lepsze, wzajemne poznanie się, przełamanie uprzedzeń czy wyjaśnienie nieporozumień. Duszpasterz chodzący „po koleđzie” to przede wszystkim „apostoł Bożego pokoju”.

3. POSTULATY PASTORALNE

W ostatnich dziesięcioleciach znacząco zmieniło się podejście do osób niepełnosprawnych w społeczeństwie polskim. Podjęto szereg inicjatyw zmierzających do ich wieloaspektowej integracji. Ośmieliło to ludzi do odważniejszego angażowania się w różnorakie inicjatywy w przestrzeni publicznej. Dzięki także działaniom Kościoła społeczeństwo jest bardziej wrażliwe na osoby z niepełnosprawnością, a stosunek do nich bardziej pozytywny.

Ta atmosfera życzliwości owocuje przełamywaniem obaw, czasem nawet wstydu u osób niepełnosprawnych, zwłaszcza dzieci i ich rodziców, co skutkuje ich „szerszą” obecnością w życiu społecznym. W poprawianiu samopoczucia osób z niepełnosprawnością doniosłą rolę odgrywa Kościół, którego ludzie, duchowni i świeccy, starają się być w coraz większym zakresie pomocą dla niepełnosprawnych. Zabiegają o ich zaangażowanie, na miarę możliwości tych osób, w rozmaite aktywności we wspólnocie parafialnej.

Kościół zawsze starał się tworzyć przestrzeń życzliwą dla niepełnosprawnych. W przeszłości osoby z niepełnosprawnością były zasadniczo obiektem religijnej troski w ich domach. Duszpasterze odwiedzali je i świadczyli posługę sakramentalną. Taka forma jest nadal aktualna. Obecnie tym osobom proponuje się spotkania w parafii z interesującymi ludźmi nauki i kultury, uświetniane niekiedy występami dzieci i młodzieży. Towarzyszy im śpiew, muzyka, czasem interesujący obrazek sceniczny. Coraz więcej osób z niepełnosprawnością czynnie uczestniczy w życiu parafialnym. Są członkami różnych gremiów kościelnych, które mają na celu ożywianie misji ewangelizacyjnej, uświęcenia i pasterskiej Kościoła. Ludzie ci są świadomi, że, podobnie jak wszyscy ochrzczeni, mogą w tym dziele uczestniczyć. Partycypują poprzez modlitwę, ufne zawierzenie się Bogu oraz ofiarowanie swoich ograniczeń i dolegliwości w rozmaitych intencjach, aby potrzebującym wyprosić potrzebną pomoc Bożą.

Wizyta kolędowa umożliwia konsultowanie się wraz z parafianami z niepełnosprawnością, w jaki sposób należy organizować im pomoc, aby mogli uczestniczyć w życiu religijnym parafii. Duszpasterz może zachęcić domowników do umożliwienia ich niepełnosprawnym, stosownie do ich możliwości, udziału w niedzielnej mszy św., a także w parafialnym Dniu Chorego.

Udział osób z niepełnosprawnością w duszpasterstwie zwyczajnym stanie się dla wielu z nich źródłem wewnętrznej radości wywołanej świadomością, że nie są na marginesie życia parafialnego, ale znajdują się w jego centrum. Jest zrozumiałe, iż uczestnictwo w takim duszpasterstwie będzie dla pewnej grupy takich osób zbyt trudne. Jednakże i dla nich, pomimo różnorodnych trudności, uczestniczenie w ważnych uroczystościach kościelnych może być duchowo ubogacającym przeżyciem, zwłaszcza jeśli spotkają się z Jezusem Chrystusem w komunii św.

W sytuacji, gdy uczestnictwo w niedzielnej i świątecznej liturgii czy obchodach roku liturgicznego jest nazbyt trudne, duszpasterz może podczas wizyty kolędowej zachęcić osoby niepełnosprawne do korzystania z transmisji radiowych bądź telewizyjnych mszy św., a także do pogłębiania życia duchowego przez konferencje religijne, dostępne za pośrednictwem katolickich rozgłośni radiowych.

Rozmowa kolędowa umożliwia uwrażliwianie osób z niepełnosprawnością na pogłębienie świadomości sakramentalnej, zwłaszcza eucharystycznej, która w odpowiednich warunkach będzie skutkować komunijnym spotkaniem ze zmarłychwstałym Jezusem Chrystusem obecnym w Najświętszym Sakramencie¹⁴.

Kolędujący duszpasterz może odpowiednio uwrażliwić domowników na fizyczne i duchowe potrzeby osoby niepełnosprawnej. Taka osoba powinna być zawsze traktowana jako pełnowartościowa. Nie można pomijać jej w przydzielaniu obowiązków domowych, także przy rodzinnym wypełnianiu religijnych powinności, zwłaszcza niedzielnej mszy św. Osoby z niepełnosprawnością nie czekają na jakieś znaczące ulgi, a tym bardziej nie oczekują źle rozumianego współczucia. Potrafią, stosownie do swoich możliwości, dążyć do samodzielności. Ważne jest dla nich towarzyszenie i udział w sprawach domowych. Duszpasterz może potwierdzić swoim kapłańskim autorytetem te oczekiwania osoby z niepełnosprawnością.

Postulat umożliwienia szerszego zaangażowania osób niepełnosprawnych w życie parafii rodzi także zobowiązania dla duszpasterzy, aby umożliwić im takie zaangażowanie, co też starają się oni czynić. W ostatnich dziesięcioleciach wiele zmieniono w zakresie dostosowania obiektów kościelnych i przestrzeni wokół nich do potrzeb takich osób. Zmiany te dotyczyły ułatwień adresowanych głównie do ludzi niepełnosprawnych ruchowo.

Polskie prawodawstwo sprzyja różnorodnym zmianom architektonicznym. Niektóre parafie skorzystały z pomocy materialnej udzielonej na urzeczywistnienie tych zmian. Jednakże nadal istnieje problem związany z odpowiednim

¹⁴ Por. H. Sławiński, *Problem wykluczenia społecznego w kościelnej posłudze słowa*, „Polonia Sacra” 4 (2018), s. 81–82.

nagłośnieniem w kościołach, odpowiadającym ludziom z uszkodzonym słuchem. Mowa tutaj m.in. o systemie nagłośnienia, a także o wygłuszonych konfesjonałach.

Wizyta kolędowa powinna być ukierunkowana na możliwie pełną integrację społeczną i kościelną takich osób. Niekiedy owocuje organizowaniem w parafii spotkań duszpasterskich z ludźmi z niepełnosprawnością. Są to najczęściej spotkania poniekąd okolicznościowe, w których uczestniczą osoby bliskie niepełnosprawnym, a także grono zainteresowanych parafian. Takie spotkania naturalnie prowadzą do integracji osób z niepełnosprawnością z pozostałymi parafianami. Ponadto sprzyjają tworzeniu środowiska, w którym w pełni rozumie się problem i można liczyć na wsparcie osób niepełnosprawnych.

Podczas tych spotkań nadarza się okazja do wymiany doświadczeń związanych z egzystencją i religijnością takich osób w rodzinie i społeczeństwie. Wiele z nich oraz ich bliscy uważają takie środowiska za potrzebne. Traktują je jako spotkania rodzinne¹⁵.

W trakcie kolędy duszpasterze dostrzegają w niektórych środowiskach osób z niepełnosprawnością niebezpieczeństwo tzw. getta, co dotyczy zwłaszcza młodzieży. Osoby te czasem zamykają się w swoim kręgu. Kontaktują się ze sobą przez media społecznościowe. Sprawy religijne i Kościoła nie są przedmiotem ich zainteresowań. Często z tych środowisk dochodzą dramatyczne narzekania na samotność oraz wołania o pomoc. Wizyta kolędowa jest szansą na ukazanie tym osobom głębokiego sensu ich stanu i wysiłku na rzecz duchowego wzrostu. Jeśli duszpasterz zrozumie ich sytuację i nie będzie jej oceniać, może spotkać się z otwartością poszczególnych niepełnosprawnych na współpracę.

Ludzie młodzi, ubogaceni życzliwością duszpasterza podczas wizyty kolędowej, mogą coraz bardziej otwierać się na wspólnotę parafialną, do czego potrafią też, w wiadomy sobie sposób, przekonać swoich rówieśników. Parafialne zaangażowanie osób z niepełnosprawnością może urzeczywistniać się w modlitewnej grupie parafialnej, stowarzyszeniu albo w wolontariacie na rzecz ludzi ubogich i potrzebujących.

W parafii istnieją tzw. grupy obligatoryjne, w których funkcjonują reprezentanci niepełnosprawnej młodzieży. Są to: rada parafialna, rada duszpasterska bądź parafialny zespół Caritas. Działalność tych grup wiąże się ściśle z realizacją funkcji pasterskiej Kościoła, urzeczywistniającej chrześcijańską, braterską miłość¹⁶.

Uczestnictwo młodych ludzi z niepełnosprawnością w tych gremiach wyraża ich współodpowiedzialność za wspólnotę parafialną. Parafia jako wspólnota

¹⁵ Por. M. Wójtowicz, *Grupa wsparcia jako jedna z form wsparcia społecznego rodziców dzieci niepełnosprawnych*, w: *Etyczne i duchowe potrzeby osób niepełnosprawnych*, red. R. Buchta, K. Sosna, Katowice 2007, s. 50–58.

¹⁶ Por. I. Celary, *Die Lehre des Papstes Franziskus über die Verantwortung der Laien für die Pfarrgemeinde im Apostolischen Schreiben „Evangelii Gaudium“*, „Teologia Praktyczna” 15 (2014), s. 163–164.

kościelna ma ze swej natury charakter charytatywny. Wiara parafian najpełniej ujawnia się w czynach dobroci¹⁷. Osoby niepełnosprawne potrafią wielkodusznie angażować się w działania na rzecz innych, zwłaszcza ludzi im podobnych, którzy nie są w stanie ośmielić się prosić o wsparcie¹⁸.

Duszpasterstwo osób z niepełnosprawnością ma formę nadzwyczajną. Jest dedykowane określonej liczbie parafian¹⁹. Osoby te, stosownie do swych możliwości, zaspokajają swoje potrzeby religijne samodzielnie lub częściej korzystając z pomocy innych. Owi „inni” to domownicy oraz parafialni wolontariusze. Niekiedy i członkowie stowarzyszeń parafialnych mają w swych statutach zapisany obowiązek troszczenia się o ludzi niepełnosprawnych. Angażując się w pomoc innym, realizują charyzmat wspólnoty. Jest to droga ich uświęcenia. Pomagając, ubogacają się duchowo²⁰.

Działalność charytatywna i ewangelizacyjna wolontariuszy bądź członków stowarzyszeń parafialnych, wsparta informacjami pozyskanymi przez duszpasterza w trakcie wizyty kolędowej, umożliwia osobom niepełnosprawnym włączenie się, stosownie do ich możliwości, w charytatywną działalność parafii. Co więcej, może nawet zaowocować formalnym członkostwem w wybranej wspólnocie parafialnej.

Wizyta duszpasterska zwana „kolędą” nie jest tylko odwiedzinami u parafian, ale stanowi również formę duszpasterstwa indywidualnego, które, na skutek indywidualizacji życia, ma doniosłe znaczenie. Odnosi się ono zwłaszcza do osób chorych bądź też z niepełnosprawnością. Ze względu na uwarunkowania fizyczne i psychiczne ich egzystencja oraz potrzeby religijne noszą znamiona znacznego zindywidualizowania. Indywidualistyczny styl życia współczesnych ludzi, zwłaszcza młodzieży, także osób z niepełnosprawnością, kształtuje ich postawę religijną. Realnym zagrożeniem dla tych ludzi jest indywidualizacja wiary. Sprowadza się ona do przekonania o samozbawieniu, a polega na teoretycznym przekonaniu o istnieniu Boga, przy czym Jego wola postrzegana jest jako niezobowiązująca. Jako zbędny jawi się Kościół przypominający o woli Bożej.

Ludzie przekonani o samozbawieniu twierdzą, że wola Boża nie ma mocy wiążącej, gdyż zmieniły się warunki ludzkiej egzystencji. Normy moralne powinny zatem odpowiadać aktualnej sytuacji życiowej człowieka. Nie mają charakteru normy obiektywnej i zobowiązującej. Są tylko informacją o tym, że istnieje jakiś

¹⁷ Por. W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań wolontariuszy z parafialnych zespołów Caritas*, Lublin 2012, s. 121–133.

¹⁸ Por. W. Sadłoń, *Duszpasterskie rady parafialne w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Teologia Praktyczna” 14 (2013), s. 83–84.

¹⁹ Por. T. Zaleski, *Stowarzyszenia katolickie wobec osób niepełnosprawnych*, w: *Osoby niepełnosprawne w życiu społeczeństwa i Kościoła*, red. A. Bartoszek, D. Sitko, Tarnów 2003, s. 196–198.

²⁰ Por. B. Wolański, *Współczesne areopagi w duszpasterstwie parafialnym. Refleksja na podstawie działalności parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Olsztynie*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2 (2022), s. 141–142.

porządek moralny, który ostatecznie kształtowany jest przez człowieka, a ten może go zmieniać z dnia na dzień²¹.

Mające miejsce podczas wizyty kołędowej spotkanie z osobą o takich przekonaniach jest okazją do sprawowania duszpasterstwa indywidualnego. Szczery dialog duszpasterza z zainteresowaną osobą, daleki od jej piętnowania czy grożenia potępieniem, może być wstępem do kolejnych rozmów²². Osoby z niepełnosprawnością często odznaczają się dużą wrażliwością i emocjonalnością. Skłonne są do akceptacji błędnych ideologii, ale też bardzo często ufnie otwarte na prawdę objawioną, ponieważ serce człowieka jest niespokojne, dopóki nie spoocznie w Bogu. Ów niepokój egzystencjalny, przeżywany przez osoby niepełnosprawne, wsparty dobrą radą duszpasterza, może skłonić je do głębokiej refleksji i odnalezienia prawdziwego Boga objawionego w pełni przez Jezusa Chrystusa, wcielonego Syna Bożego.

ZAKOŃCZENIE

Wizyta duszpasterska zwana „kołędą” jest stałą formą zwyczajnego duszpasterstwa parafialnego w Polsce. W odniesieniu do osób z niepełnosprawnością może ono przybrać formę duszpasterstwa indywidualnego.

Pobyt duszpasterza w domach parafian, mimo iż stosunkowo krótki, potencjalnie zaowocuje dobrem dla obu stron. Osobiste spotkanie z konkretnymi rodzinami w ich rodzinnym klimacie ożywia i pogłębia relacje zarówno w wymiarze personalnym, jak i eklezjalnym. Obie strony lepiej się poznają. W klimacie życzliwości, w sposób naturalny, zacieśniają się relacje ze wspólnotą parafialną. Kołęda, pomimo ograniczeń czasowych, umożliwia duszpasterzowi poznanie wszystkich członków rodziny. Jest okazją do nawiązania kontaktu z osobami z niepełnosprawnością.

Wizyta kołędowa to dobry wstęp do dalszej pracy duszpasterskiej z parafianami, zwłaszcza niepełnosprawnymi. Rozeznanie sytuacji egzystencjalnej tych ostatnich, ich potrzeb i oczekiwań pozwala duchownym wypracować formy współpracy z nimi zarówno w domu, jak i w aktywnościach parafialnych.

Współczesne przemiany w społeczeństwie polskim stanowią duże wyzwanie dla duszpasterstwa parafialnego. Ciągłe aktualne są inicjatywy pastoralne adresowane do ogółu wiernych, ale coraz większą rolę odgrywają formy duszpasterstwa o charakterze zindywidualizowanym. Duchowni, także katolicy świeccy, coraz częściej podejmują pracę z wąskimi środowiskami parafian lub z poszczególnymi osobami. Wizyta kołędowa może ułatwić taką pracę. Jest bowiem ukierunkowana

²¹ Por. W. Śmigieli, *Merciful Like the Father – the Vision of Pastoral Care in the Parish*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), s. 55–56.

²² Por. G. Pyżlak, *Towarzyszenie duszpasterskie małżonkom i rodzicom*, „Roczniki Teologiczne” 65 (2018), s. 125–131.

na poznanie warunków życia parafian i budowanie z nimi relacji, których celem to duchowy rozwój człowieka i ożywianie jego nadziei, że wolę Bożą stanowi uświęcenie wszystkich ludzi.

BIBLIOGRAFIA

- Bartoszek A., *Niepełnosprawność osób jako wyzwanie moralne, Osoby niepełnosprawne w życiu społeczeństwa i Kościoła*, red. A. Bartoszek, D. Sitko, Tarnów 2003, s. 63–90.
- Celary I., *Die Lehre des Papstes Franziskus über die Verantwortung der Laien für die Pfarrgemeinde im Apostolischen Schreiben „Evangelii Gaudium”*, „Teologia Praktyczna” 15 (2014), s. 161–167.
- Celary I., *Kształtowanie postaw duchowych i liturgicznych u dzieci niepełnosprawnych*, w: *Dialog z osobami niepełnosprawnymi*, red. Z. Brzezinka, Katowice 2004, s. 51–57.
- Fedorowicz T., *Duszpasterstwo niewidomych. Założenia i wnioski*, Warszawa 1959 (maszynopis w archiwum Krajowego Duszpasterstwa niewidomych w Warszawie).
- Janocha W., *Religijność osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Studium socjologiczno-pastoralne*, Lublin 2011.
- Kamiński R., *Kolęda*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 384–388.
- Kamiński R., *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Sieidlice 2017.
- Kiciński A., *Duszpasterstwo rodzin z niepełnosprawnościami*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Rzeszów 2013, s. 546–566.
- Lipiec D., *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Rzeszów 2013, s. 418–431.
- Łysoń P., *Niepełnosprawność w Polsce w 2019 r. na podstawie Europejskiego Ankietowego Badania Zdrowia (EHIS)*, w: *Sytuacja osób niepełnosprawnych. Portret demograficzny, ekonomiczny i społeczny*, red. P. Łysoń, Warszawa 2023, s. 53–61.
- Przygoda W., *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne na podstawie badań wolontariuszy z parafialnych zespołów Caritas*, Lublin 2012.
- Pyżlak G., *Towarzystwo duszpasterskie małżonkom i rodzicom*, „Roczniki Teologiczne” 65 (2018), s. 123–136.
- Robek E., *Wizja parafii*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 3 (2018), s. 41–52.
- Sadłoń W., *Duszpasterskie rady parafialne w Polsce na podstawie badań empirycznych*, „Teologia Praktyczna” 14 (2013), s. 73–90.

- Sławiński H., *Problem wykluczenia społecznego w kościelnej posłudze słowa*, „Polonia Sacra” 4 (2018), s. 65–86.
- Śmigiel W., *Merciful Like the Father – the Vision of Pastoral Care in the Parish*, „Roczniki Teologiczne” 64 (2017), s. 53–66.
- Śmigiel W., *Wizyta duszpasterska, zwana kolędą, jako szansa na ewangelizację osób dystansujących się od Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 14 (2013), s. 113–121.
- Wolański B., *Współczesne areopagi w duszpasterstwie parafialnym. Refleksja na podstawie działalności parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Olsztynie*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2 (2022), s. 138–146.
- Wójtowicz M., *Grupa wsparcia jako jedna z form wsparcia społecznego rodziców dzieci niepełnosprawnych*, w: *Etyczne i duchowe potrzeby osób niepełnosprawnych*, red. R. Buchta, K. Sosna, Katowice 2007, s. 50–58.
- Zaleski T., *Stowarzyszenia katolickie wobec osób niepełnosprawnych*, w: *Osoby niepełnosprawne w życiu społeczeństwa i Kościoła*, red. A. Bartoszek, D. Sitko, Tarnów 2003, s. 190–199.